

examinations in terms of court decisions on budget refunds and in parallel to identify trends in this process, it is proposed to further use the taxonomic method of determining integrated indicator).

The taxonomic index constructed in this way synthetically characterizes changes in the value of the characteristics of the studied groups. It's more important advantage is that the researcher by this method deals with one synthetic feature, which shows the direction and scale of changes in the processes described by the set of source data.

The interpretation of this indicator is as follows: it takes a high value at higher values of stimulants and a low value — at low values of stimulants. That is, the closer the level of the relevant component is to 1, the more effective the forensic examination of the return of funds to the state budget. In addition, it is possible to assess which indicator reduces the efficiency, which, in turn, can influence the management of the relevant research processes.

Thus, the application of the method of taxonomic analysis (integrated indicator) to determine the economic efficiency of

forensic examinations in terms of court decisions on the return of funds to the state budget is a new technique in the scientific environment, which will not only determine the level of measures that shape the result. respond to changes in components. Further research on this issue is recommended to be associated with the selection of initial data for the relevant calculations for the formation of the Methodology, which will contribute to the formation of illustrative examples of application and help to get rid of any errors in cost-effectiveness. Calculation on real examples will allow to substantiate the appropriate development tools in more detail, to get rid of latent components, which may be insignificant for the resulting indicator in terms of the presented subject of study.

### References

1. Uzahalennia sudovoi praktyky shchodo provedennia analizu ta vyvchennia okremykh problemnykh pytan pravozastosuvannia norm zakonu pro kryminalnu vidpovidalnist shchodo zlochyniv u sferi hospodarskoi diialnosti. URL: [https://zib.com.ua/ua/print/74526uzagalnennya\\_sudovoi\\_praktiki\\_schodo\\_provedennya\\_analizu\\_ta\\_.html](https://zib.com.ua/ua/print/74526uzagalnennya_sudovoi_praktiki_schodo_provedennya_analizu_ta_.html).

**Л. М. Дереча,**

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар

ННЦ «ІСІ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-2068>, e-mail: [derecha@hniise.gov.ua](mailto:derecha@hniise.gov.ua)

## ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ВИДІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

**Анотація.** Розглянуто основні закономірності формування нових видів судових експертиз. Наведено перелік нових видів експертиз та експертних спеціальностей, включених за останні три роки до Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта. Викладено перспективні напрями розроблення нових видів судових експертиз. Окреслено деякі проблеми щодо підготовки експертних кадрів за новими видами судових експертиз.

**Ключові слова:** судова експертиза, розвиток судових експертиз, род і вид судової експертизи, нові напрями досліджень.

**Abstract.** Basic regularities as to formation of new types of forensic examinations are considered. The list of new types of forensic examinations and expert specializations included in the List of types of forensic examinations and expert specializations for which qualification of a forensic expert can be obtained is provided. Perspective directions regarding the development of new types of forensic examinations are outlined. Some problems concerning training of expert personnel for new types of forensic examinations are demonstrated.

**Keywords:** forensic examination, development of forensic examinations, kind and type of forensic examination, new directions of researches.

**Аннотация.** Рассмотрены основные закономерности формирования новых видов судебных экспертиз. Приведён список новых видов экспертиз и экспертных специальностей, включённых за последние три года в Перечень видов судебных экспертиз и экспертных специальностей, по которым присваивается квалификация судебного эксперта. Изложены перспективные направления разработки новых видов судебных экспертиз. Очерчены некоторые

проблемы при подготовке экспертных кадров по новым видам судебных экспертиз.

**Ключевые слова:** судебная экспертиза, развитие судебных экспертиз, род и вид судебной экспертизы, новые направления исследований.

Формування нових видів судових експертиз зумовлено, насамперед, потребами судочинства, появою нових способів вчинення і приховування правопорушень, зростанням технічної оснащеності злочинців, що пов'язано з науково-технічним прогресом, розвитком економічного та соціально-політичного життя країни. Необхідність ефективної і швидкої адаптації судової та слідчої практики до нової кримінально-правової реальності призводить до появи нових способів і засобів використання спеціалізованих знань у процесі доказування.

Аналіз сучасної експертної практики свідчить про наявність проблем під час призначення та проведення судових експертиз, оскільки якісні зміни сучасної злочинної діяльності, які призводять до появи нових засобів учинення правопорушень, зумовлює появу нових, не досліджуваних раніше об'єктів та завдань експертного дослідження. Для вирішення таких завдань необхідно розширювати коло досліджень, задіюючи нові галузі знань, формувати нові види судових експертиз та експертних спеціальностей, розробляти нові методичні рекомендації та методики проведення судових експертиз.

Виникненню нових родів і видів судової експертизи сприяють поява нових об'єктів, розроблення технологій, створення технічних засобів, виявлення нових властивостей і ознак об'єктів під час розроблення методів дослідження, створення методів для нетипових, нових об'єктів,

вирішення нестандартних завдань під час проведення судових експертиз [1].

Дослідженню організаційно-правових основ судово-експертної діяльності, питанню щодо формування та розвитку судових експертиз присвятили свої роботи такі науковці у галузі судової експертизи і криміналістики, як: А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський, Е. Б. Сімакова-Сфремян, О. О. Бондаренко та ін. [2].

Закономірність взаємозв'язку потреб судової та слідчої практики з генезисом судових експертиз дотепер знаходить своє підтвердження. Так, останнім часом спостерігається потужний розвиток судової експертизи в Україні в напрямі формування нових видів експертиз та експертних спеціальностей у межах видів судових експертиз, що існують, і науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності.

Найбільш значущим прикладом є той факт, що тільки за останні три роки до Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (додаток 5 до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затвердженого наказом Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5) [3], уведено нові види судових експертиз: електротранспортна, експертиза технічного стану ліфтів, інженерно-механічна, водно-технічна, авіаційно-технічна, гемологічна, ветеринарна, історико-археологічна, а також у межах чинних видів експертиз уведено спеціальності з дослідження обставин і механізму техногенних вибухів, дослідження наявності пестицидів у навколишньому середовищі.

Введення нових напрямів досліджень свідчить про те, що, наприклад, звернення з приводу питань щодо набуття земельними ділянками статусу нерухомої пам'ятки культурної спадщини сприяло виникненню історико-археологічної експертизи; питань, які виникають у правоохоронних органів під час розслідування правопорушень, пов'язаних із об'єктами ветеринарної медицини і тваринництва, сприяло виникненню ветеринарної експертизи; питань за фактами викрадення виробів із дорогоцінного каміння, ювелірних виробів із вставками з дорогоцінного каміння та пошкодження виробів із декоративного каміння (меморіальні об'єкти), контрабанди та конфіскації дорогоцінного каміння органічного походження (бурштин) сприяло виникненню гемологічної експертизи тощо.

У зв'язку зі зростанням кількості звернень щодо надання послуг зі споживання теплової енергії, співробітники ННЦ ІСЕ зараз активно розробляють новий вид — судову теплотехнічну експертизу (далі — *СТТЕ*). *СТТЕ* можна призначати, коли під час розслідування та судового розгляду справ виникає потреба у спеціальних знаннях у галузі дослідження теплових мереж, приладів обліку теплової енергії, джерел теплової енергії, перевірки розрахунків та обґрунтування нормативів теплового навантаження, споживання тощо.

Основними завданнями *СТТЕ* є визначення обсягу теплової енергії; визначення вартості теплової енергії; встановлення якості теплової енергії; здійснення перерахунку за неякісну теплову енергію; розрахунок втрат теплової енергії під час транспортування тепловими мережами; здійснення замірів температури внутрішнього повітря в різних приміщеннях, визначення витоків тепла; вимірювання температури гарячого водопостачання; визначення обсягу теплової енергії розрахунковим шляхом, залежно від конструктивної особливості будівлі; економічне обґрунтування витрат, пов'язаних із заміною вікон, утепленням фасаду, установкою енергоефективного обладнання та ін.

Ще одним перспективним напрямом судової експертизи є судова молекулярно-генетична експертиза. Методи ДНК-аналізу, що є основою молекулярно-генетичної експертизи, дають змогу проводити ідентифікацію особи на рівні індивідуально-конкретної тотожності, тобто вирішувати нові завдання, які раніше не розглядали як об'єкти експертного дослідження у системі Мін'юсту України. Методи ДНК-аналізу доволі давно й широко застосовують у наукових і практичних дослідженнях, що визначає можливість їх використання в судовій експертизі як потужного інструменту у розслідуванні кримінальних правопорушень, що може допомогти встановити злочинців або ж, навпаки, зняти з невинної людини підозри [4].

Для запровадження цього нового виду судової експертизи у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» планується створити відділ молекулярно-генетичних досліджень, оснащений сучасним дослідницьким і аналітичним обладнанням для кількісного та якісного дослідження ДНК.

На сьогодні існує низка проблем щодо підготовки експертних кадрів за новими видами судових експертиз. Однією з них є відсутність єдиного науково-методичного підходу до такої підготовки, зокрема, під час проведення підготовки фахівців з метою подальшого складання іспитів Центральній експертно-кваліфікаційній комісії при Мін'юсті України у нормативно-правових актах не роз'яснено, як саме має відбуватися така підготовка. Так, оскільки підготовка за введеною новою спеціальністю не може відбуватися за участю фахівців судово-експертних установ (адже з цього виду експертизи такі спеціалісти в СЕУ ще відсутні), керівництво установи має звертатися до керівництва наукових установ і закладів вищої освіти з проханням залучити фахівців за відповідним профілем роботи (за їх згодою) обирати керівника навчання.

Крім того, відповідно до п. 1 р. II Порядку проведення рецензування висновків судових експертів, затвердженого наказом Мін'юсту України від 03.02.2020 р. № 335/5 (далі — *Порядок*), рецензують висновки співробітники НДУСЕ, які мають кваліфікацію судового експерта з тієї самої експертної спеціальності, за якою складено поданий на рецензування висновок, та не менше ніж трирічний стаж експертної роботи. У випадку появи нового роду, виду судової експертизи, експертної спеціальності, цю норму *Порядку* застосовувати не можна.

До того ж, під час проведення експертних досліджень та складання проєктів висновків судових експертиз

виникає проблема, яка полягає у відсутності розроблених методик проведення нових родів і видів судових експертиз. Експерт, вирішуючи поставлене перед ним завдання, вимушений добирати методи з базових і суміжних наук, розробляти алгоритм послідовних дій експерта під час проведення нового виду експертизи тощо. Вважаємо, що зазначені проблеми потребують вирішення на законодавчому рівні.

Отже, інтенсивний розвиток судових експертиз та поява нових напрямів експертного дослідження переконливо свідчать про постійний динамічний процес у вдосконаленні судово-експертної діяльності та відкриває широкий простір для наукових пошуків, заснованих на сучасному практичному досвіді.

#### Список використаних джерел

1. Неретина Н. С. О закономерностях формирования и развития новых родов и видов судебных экспертиз // Теория и практика судебной экспертизы. 2015. № 2 (38). С. 194—198.
2. Щербаковский М. Г. Методология исследования феномена судебных экспертиз // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2016. № 3. С. 133—142; Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про диференціацію методів судової експертизи // Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 03.12.2020) / відп. ред. А. І. Черемнова. Одеса : ВД «Гельветика», 2020. С. 212—217 ; Бондаренко О. О. Класифікація судових експертиз у кримінальному судочинстві // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : серія «Право». 2012. Вип. № 12, № 1028. С. 339—342 та ін.
3. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін та допов.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE26374> (дата звернення: 15.02.2021).
4. Афанасьєва К. В. Деградація ДНК в судовій молекулярно-генетичній експертизі // Теорія та практика судово-експертної діяльності : мат-ли VIII Міжвідом. конф. (Київ, 27.11.2019). Київ, 2019. С. 29—33.

А. В. Десятник,

завідувач сектору Херсонського НДЕКЦ МВС України, м. Херсон, Україна,  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5866-8850>, e-mail: [alenska3011@ukr.net](mailto:alenska3011@ukr.net)

## ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ, ВИКОНАНИХ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ТА СТАРЕЧОГО ВІКУ

**Анотація.** Висвітлено два рівні вирішення задач і встановлення виконавця рукописів. Наведено загальні ознаки, які проявляються у рукописах, виконаних особами старечого та похилого віку, зазначено під дією яких факторів ці ознаки (загальні та окремі) можуть змінюватися.

**Ключові слова:** рукопис, особи похилого та старечого віку, діагностичні ознаки.

**Abstract.** The author outlines two levels of solving tasks for identification of the manuscripts' executor. In this article, a range of general features made in manuscripts by the elderly and old age people is provided, as well as indicated due to the influence of what factors these signs (general and individual) may vary.

**Keywords:** manuscript; elderly and old age people; diagnostic signs.

**Аннотация.** Рассмотрены два уровня решения задач по установлению исполнителя рукописей. Приведены общие признаки, которые проявляются в рукописах, выполненных лицами старческого и пожилого возраста, указано под действием каких факторов эти признаки (общие и частные) могут изменяться.

**Ключевые слова:** рукопись, лица пожилого и старческого возраста, диагностические признаки.

Особи похилого та старечого віку беруть участь у складанні різних документів: договорів дарування, заповітів, договорів довічного утримання, договорів купівлі-продажу, довіреностей тощо. У зв'язку з оспоруванням фактів, які посвідчують ці документи, призначають судові почеркознавчі експертизи щодо вирішення питання щодо виконавця рукописів, виконаних особами похилого та старечого віку.

Раніше експериментальні розробки з цього питання взагалі були відсутні. Це вкрай негативно впливало на стан експертної практики й суттєво обмежувало можливості вирішення завдань експертизи стосовно цих об'єктів.

Враховуючи те, що судова й слідча практика потребувала проведення експертиз, пов'язаних із дослідженням рукописів, виконаних від імені осіб похилого й старечого віку, з'явилася необхідність у розробці основних теоретичних і методичних положень цього виду почеркознавчого дослідження.

Дослідження текстів, виконаних особами похилого або старечого віку, проводять за загальною методикою дослідження літерних текстів, без урахування специфічних ідентифікаційних або діагностичних ознак, характерних для виконання текстів особами такого віку. Такий підхід значно ускладнює ідентифікацію текстів, особливо коли відсутні зразки почерку передбачуваного виконавця, які належать до періоду виконання досліджуваного рукописного тексту, або коли зразки почерку передбачуваного виконавця надають зі значним розривом у часі з досліджуванним рукописом.

Крім того, важливою обставиною є факт виконання рукописів особами похилого та старечого віку в мононормальних умовах (під дією збиваючих факторів, якими можуть бути вікові зміни, захворювання, які значною мірою можуть впливати на почерк).

Почерк осіб похилого та старечого віку має специфічні особливості й ознаки, які зазнають певних змін під впливом різноманітних факторів (зокрема, анатомічних і фізіологічних). Старіння організму супроводжується погіршенням стану здоров'я, порушенням зору, м'язовою слабкістю, виснаженням нервової системи, зменшенням